

Doç. Dr. Tülin POLAT

İ. Ü. Edebiyat Fakültesi

Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

ALMANCA ÖĞRETİMİNDE AMAÇ *

Genelde yabancı dil öğretiminde, özelde yabancı dil olarak Almanca öğretiminde henüz doyurucu bir düzeye erişebilmiş değiliz. Bu durumun temel nedenlerinden biri de, ülke koşullarına uygun yöntem ve ders gereçlerini geliştirememiş olmamızdır. Kuşkusuz burada kastedilen yepyeni bir yöntem yaratmak değildir. Ancak belli bir yöntemi mutlaklaştırmak yerine, herbiri bir seçenek niteliğinde olan yöntemleri ülke koşullarının yarattığı gereksinimler ve amaçlar doğrultusunda irdeleyip, özgün bireşimlere varmak da, sorunu doğru bir biçimde ele almanın gerekli kıldığı bir zorunluluktur.

Tutarlı bir yöntemsel düzenleme, öğrencilerin yabancı dili hangi amaçlarla kullanacaklarının açık seçik saptanmasıyla gerçekleşir. Demek ki temel sorun, «hangi amaca yönelik olarak, hangi dil becerisinin, hangi oranda, ne gibi bir sürede ve ne tür koşullarda»¹ öğretileceğinin saptanmasıdır. Bu nedenle dil derslerinde yönelinecek amaçların belirlenip tanımlanması, yabancı dil öğretimi çerçevesinde sürdürülen tartışmaların odak noktasını oluşturan bir konudur.

Günümüzde yabancı dil öğretiminin, öğrenci gereksinimleri temel alınarak belirli amaçlara göre yapılması yeğlenmektedir. Yeni yöntemsel yönelişler, amaç belirlemelerinde birbirini tamamlayan iki bakışın geçerliliğini benimsemektedir: Kullanımsal Bakış ve Eğitimsel Bakış².

* Bu yazı Kasım 1986 tarihinde Marmara Üniversitesinin düzenlemiş olduğu '1. Ulusal Eğitim Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

1. Başkan, Ö. «Dil Kullanımında 'Verimlilik' Açısından 'Tikel' Sözlükçe», Türk Dili 379, 380, 1983, s. 139.

2 Bkz. Neuner, G., Krüger, M., Grever, U.: Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht, Berlin-München, 1981/, s. 13.

Yabancı dil, kişiye günlük yaşamında yeni eylem olanakları kazandırır. Kişinin dilsel edincinin gelişmesi, aynı zamanda toplumsal etkinlik edincinin gelişmesine de olanak tanır. Ancak dilin kullanılacağı etkinlik alanları da yabancı dil öğretiminin yapıldığı ortam ve öğrenci yapısının özellikleri tarafından belirlenir. Bu nedenle kullanımsal bakış, öğretimin malzemesini oluşturacak olan dilsel dizgelerin ve becerilerin seçiminde ve bunların öğretim süreci içindeki işlevlerinin belirlenmesinde, öğrencilerin dili kullanacakları alanları düzenleme ölçütü olarak görür.

Dilin bir bildirişim aracı olarak öğretimini öngören kullanımsal bakışa göre, yabancı dil öğretim izlencesinin uygulamada başarılı olabilmesi için yabancı dilin kim olarak, hangi bildirişim nedenleriyle, nerede ve ne zaman kullanılacağına önceden saptanmış olması gerekir. Diğer bir deyişle kullanımsal bakış, amaç belirleme çalışmalarında, öğretilecek olan yabancı dilin hangi bildirişim bağlamında ya da durumunda kullanılacağına tüm boyutları ile ayrıntılı bir biçimde betimlenmesini bir zorunluluk olarak görür.

Eğitsel bakış ise, yabancı dil öğrenmenin, öğrencinin kişisel ve toplumsal gelişiminde ne anlam taşıdığı sorusunu irdeler. Gerçekten de yabancı dil öğrenme, bir başka dünyayı, bir başka kültürü tanımaktır aynı zamanda. Yabancı kültürle yoğun bir hesaplaşma, yabancı dil öğrenen kişiyi kendi kültürü üzerine de bilinçle eğilmeye götürür. Eğitsel yönden anlamlı bir düzenleme, yabancı dil öğretiminde öğrencinin kişisel gelişimine katkı sağlayıcı bir işlev gören bir anlayışın uzantısıdır. Dil derslerinde işlenecek konular ve ders kitaplarında yer alan metinler, öğretim sürecinin öznesi olan öğrencilere, dünyayı daha geniş bir açıdan değerlendirme yönünde yardımcı olabiliyorsa, eğitsel bakışın öngördüğü amaç da gerçekleşmiş demektir.

Görüldüğü gibi kullanımsal ve eğitsel bakışlar, yabancı dil derslerinde yönelinecek amaçların belirlenmesinde, öğrencilerin ilgilerine, sorunlarına, kısacası içinde buldukları koşulların gerektirdiklerine öncelik tanır. Bu bağlamda yapılması gereken de, öğrencilerin yabancı dil öğrenme gereksinimlerinin saptanmasıdır. Öğrenci gereksinimlerini belirleyen ise, yabancı dilin öğrenildiği ortam ve öğrenilen yabancı dil aracılığıyla yapılabilecek işlerdir.

Öğrencilerin hangi ortamlarda, hangi becerileri, ne oranda kullanacaklarını ana çizgileriyle de olsa belirleyebilmek için önerilen araç ise, 'Roller Çözümlemesidir'³. Yabancı dil öğrenme gereksinimlerinin saptanması, yabancı dilin hangi rollerde kullanılacağına ilişkin bir dökümün yapılması ile gerçekleştirilebilir. Nitekim yabancı dil öğretiminde gözlenen başarısızlığın nedenlerinden biri de, kullanılan yöntemlerde ve yönelinen amaçlarda gereksinim çözümlemelerinin ve dolayısıyla roller çözümlemesinin eksikliğidir. Oysa roller çözümlemesi aracılığıyla gerekli olanların gerekli olmayanlar arasından seçilip ayıklanması, soruna gerçekçi bir biçimde yaklaşmanın ilk aşamasıdır.

Ülkemizde özellikle ortaöğretim kurumlarında (yabancı dil ağırlıklı öğretim yapan kurumların dışında kalan), öğrenci gereksinimleri doğrultusunda amaçların saptanması, bugüne değin üzerinde yeterince durulmamış bir konudur. Ortaöğretim düzeyinde yabancı dil öğretimi için saptanan amaçlarda genel bir yaklaşım benimsenmiş ve öğrenciye dilin bütününe, daha açık bir anlatımla, duyma-anlama, konuşma, okuma-anlama ve yazma becerilerinin tümünün öğretilmesi öngörülmüştür. Bu belirleme, ortaöğretim kurumlarında sürdürülen yabancı dil öğretiminde yönelinecek amaçlar saptanırken, ülke koşulları ve öğrenci gereksinimleri gibi konuların gereken özenle araştırılmadığının bir göstergesidir.

Kuşkusuz dile egemen olma, her dört becerinin de kazandırılması ile gerçekleştirilebilir. Ancak yabancı dil öğretimine ayrılan zaman ve kaynağı daha verimli kullanma zorunluluğu da, bir öncelik sıralamasını kaçınılmaz kılar. Öğrencilerin yabancı dili hangi rollerde kullanabilecekleri belirlendiğinde, sözü edilen dil becerilerinin tümünün birincil işlevde olmadığı da ortaya çıkacaktır. Kullanım alanı olmayan ya da çok az olan dilsel becerileri öğretimin temel konusu yapmak, bir anlamda zamanın boşa harcanmasıdır. Öğretim süreci dışında kullanım alanı olmayan bilginin, uygulamaya dönüşmeden unutulacağı açıktır. Oysa yabancı dil öğrenme salt okul için değil de, yaşam için olduğunda bir anlam kazanır.

Ortaöğretim kurumlarımızda kullanılan Almanca ders kitapları, öğrencilerin özgül koşullarından yola çıkılarak hazırlanmadığından,

3 Roller çözümlemesi ile ilgili bir model için bkz., Neuner, G. Ortman, W.D., Schmidt. R., Wilms, H.: Deutsch aktiv, Lehrerhandbuch 1, Berlin, 1979, s. 120.

bu ders kitaplarında kullanımsal ve eğitsel bakışlara göre eksik yönler vardır. Genelde Almanya'da hazırlanan ders kitaplarının örnek olarak alınması bu sonuçları yaratan bir etmendir.

Ortaokullarda kullanılan ders kitapları (Wir lernen Deutsch 1, 2, 3), konuşsal-işitsel yöntem temel alınarak hazırlanmıştır. Bilindiği gibi konuşsal işitsel yöntemde birincil amaç, konuşma becerisinin kazandırılmasıdır. Bu nedenle ders birimlerinde yer alan metinler, çoğunlukla gündelik durumları içeren karşılıklı konuşmalardır. Alıştırmaların düzenlenmesinde de, okuma-anlama ya da yazma becerisini geliştirmeye yönelik alıştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu ders kitapları ile Türkiye genelinde Almanca dersi yapılmaktadır. Almanca konuşan bir yabancı ile karşılaşma olasılığı son derece kısıtlı olan bölgelerimizde, konuşma becerisine ağırlık veren bir yöneme dayanan bu ders kitaplarının nasıl bir yarar sağlayabileceği tartışılması gereken bir konudur.

Liselerde sürdürülen Almanca derslerinde kullanılan ders kitapları ise (Texte und Situationen I, II) en yeni yöntemsel görüşleri içeren, konuşsal-işitsel yöntemin uygulamada aksamalara yol açan eksik yönlerini tamamlayan ilkeler getiren bildirimsel-işlevsel yöntem temel alınarak hazırlanmıştır. Bildirimsel-işlevsel yöntemde amaç, anlama ve anlatma yetilerinden oluşan bildirişim yetisini kazandırmaktır. Ancak sözü edilen ders kitaplarında da anlama yetisini geliştirmeye yönelik alıştırmalar yeterli düzeyde değildir. Anlatma yetisini geliştirmek amacıyla yer verilen diyaloglarda ise, bildirimsel-işlevsel yöntemin özüne ters düşen bir tutumla, roller gözümlemesinin gerektiği biçimde yapılmamış olduğunu gösteren yönler vardır. Bu eksikliğin doğal bir sonucu olarak da, bu ders kitaplarında da kullanım sıklığı ilkesine uymayan bildirişim nedenlerine ve durumlarına dayanan diyaloglar bulmak olanaklıdır.

Ders birimlerinde yer alan diyaloglarda, Almanya'daki günlük yaşam durumlarından alınan örnekler sunulur. Sözelimi, Almanya'da alışveriş etme, Almanya'da bir kentte adres sorma ya da Almanya'da tren istasyonunda bilet alma gibi bildirişim durumları içeren bu diyaloglarla, Almanya'ya gitme olasılıkları çok az olan öğrencilerimize 'Farzet ki, şimdi Almanya'dasın' ya da 'Belki bir gün Almanya'ya gidersin, bunları şimdi öğren, o zaman kullanırsın' denilmektedir adeta.

Almanca'nın Almanya'daki kullanımından yola çıkılarak hazırlanan bu yapıdaki diyaloglarla öğrenciler, kendilerine yabancı olan rollere zorlanmaktadırlar. Kullanımsal bakışın yeterince işlenmemesinden kaynaklanan bu durum, öğrencilerin öğrendiklerini gerçek yaşama aktarabilmelerini önlemektedir.

Bir ders kitabında yer alan metinlerin aktarım değeri, içlerinde sunulan rollerin öğrenciler tarafından 'yaşanabilir' ve 'gerçekleştirilebilir' olmasına bağlıdır. Ülkemizde öğrenilen Almanca'nın, Almanya'da sözlü bildirişim aracı olarak kullanılabilmesi, öğrencilerimizin çok az bir bölümü için olanaklıdır. Bu gerçek gözönünde tutulduğunda, amaç belirlemesinde, öncelik, Almanca'nın Türkiye'deki kullanımında olmalıdır. Kanımızca, böyle bir düzenlemenin güdülendirici gücü çok daha fazla olacaktır.

Türk öğrenciler için Almanca bilgilerini kendi ülkelerinde kullanabilmek, turist olarak Almanya'da kullanabilmekten daha önemlidir. Bu da kullanılmakta olan ders kitaplarında sergilenen bildirişim çerçevesi yerine, daha değişik bir bildirişim çerçevesinden yola çıkmayı gerektirir. Bu düzlemde yapılması gereken ise, öğrencilerimize uygun bildirişim durumlarının ve buna bağlı olarak da öğrencilerimizin Almanca kullanımında üstlenebilecekleri rollerin araştırılmasıdır.

Öğrencilerin Almanca derslerinde 'kendileri olarak' varolabilmeleri ancak böylelikle sağlanabilir. Ders kitaplarında yer alan diyaloglarda bildirişim çerçevesini Türkiye'deki kullanım belirlediğinde, öğrencilere sunulan roller de, gerçekleşme olasılığı yüksek olan ve bu nedenle de benimsenebilir roller olacaktır. Öğrencinin 'Böyle bir durumla ben de karşılaşabilirim' diyebileceği düzenlemeler, kanımızca dil derslerine duyulan ilgiyi güçlendirecektir. Kullanımsal bakışın öngördüğü bir düzenleme de zaten bu tür bir çalışmayı gerektirmektedir.

Sözlü bildirişimi Almanca gerçekleştirme alanı olarak Türkiye'deki kullanım alanlarına öncelik tanımak ne denli gerçekçi bir yaklaşımsa, bunu tüm öğrencilerimiz için olanaklı görmek, o denli gerçek dışı bir yaklaşımdır. Ülkemizde karşılıklı etkileşim biçiminde bildirişimde bulunma olanakları bölgeden bölgeye değişikse de genelde kısıtlıdır. Sözlü bildirişim ülkemizde «olması olanaklı özel bir durum-

dur»⁴. Bu özel duruma öncelik tanımak, öğrencilerimizin koşullarını gözardı etmek olur. Bu bakımdan karşılıklı konuşma biçimlerini somutlaştıran diyalogları ders kitaplarında temel metinler yapmak yerine, anlama yetisinin kazandırılmasına öncelik vermek ve duyma/görme/okuma anlamayı geliştirmeye yönelik metinler üzerinde çalışmak, kanımızca çok daha doğru olacaktır. Kaldı ki, ortaöğretim düzleminde dil dersi gören öğrencilerin, dili hangi sözlü bildirişim durumlarında kullanabileceklerini ve hangi bildirişim durumlarına hazırlanmaları gerektiğini önceden kesin olarak saptamanın olanağı da yoktur. Bu durum da, amaç belirleme çalışmalarında kullanımsal bakışın yanısıra eğitsel bakışa da gereken yer ve önemin verilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Belirttiğimiz gibi, eğitsel bakışın temel alındığı amaç belirlemelerinde önemli olan, öğrencinin kişiliğini geliştirmek, ona düşünce zenginliği kazandırmaktır. Bu yaklaşım, öğrencilerimiz için hem içinde buldukları zaman diliminde hem de gelecekte yararlı olan bir yaklaşımdır.

Öte yandan, ülkemizde Almanca öğrenen öğrencilerin, Almanca'yı kitap, dergi, gazete ya da diğer kitle bildirişim araçları yoluyla kullanabilme olasılıkları, Almanca'yı sözlü bildirişim aracı olarak kullanabilme olasılıklarından fazladır. Kaldı ki, bu görüş benimsendiğinde öğrencilerimize bu tür olanaklar sağlamak, çözümlenmesi güç bir sorun değildir. Ayrıca roller çözümlenmesinin önerdiği rollerden ülkemiz öğrencileri için en çok benimsenebilir olan roller, kitle iletişim araçları karşısında okur ya da izleyici olarak üstlenilen rollerdir. Bu bakımdan eğitsel bakışı egemen kılarak, duyma anlama, özellikle okuma anlama üzerinde yoğunlaşmak ve konuşma becerisi yerine bu alanları kapsayan becerilere öncelik vermek, kendi gerçeklerimizi yansıtan bir amaç belirlemesidir. Bu, anlama yetisinin birincil işlev kazanması demektir. Bu nedenle gerek metinlerin seçiminde gerekse alıştırmaların düzenlenmesinde anlama yetisi kapsamlı bir biçimde işlenmelidir.

Anlama yetisinin kazandırılması birincil amaç olduğunda ve eğitsel bakış uyarınca düzenlemeler gerçekleştirildiğinde, Yüksek Öğ-

---

4 Reisener, H.: «Lernzil: Rezeptive Kompetenz im Fremdsprachunterricht», Pragmatische Didaktik des Englischunterrichts, Neuner, G. (Hrsg.) Paderborn, 1979.

retime devam edecek olan öğrencilerimiz de, kendi uğraş alanları ile ilgili kaynaklara ulaşabilme yönünde yetiştirilmiş olacaklardır. Öğrencilerimizin öğrendikleri dilden bu yönde yararlanmaları, çağdaş Türk kültürünü yaratma savaşımını veren ülkemiz için son derece önemlidir.

Yabancı dil öğretiminde gerçekte ulaşılmaması istenen düzey, yazılı ve sözlü düzlemde anlama ve anlatma yetilerinin kazandırılmasıdır. Ancak, her iki yetiyi birlikte kazandırmak olumlu sonuçlar vermediğine göre, ülke koşullarının gerekli kıldığı bir öncelik sıralamasına gitmek, kanımızca daha gerçekçi bir tutumdur. Burada ana çizgilerini belirlemeye çalıştığımız öncelik sıralaması, zaman ve güç savurganlığını önlemeye yönelik bir öneri niteliğini taşımaktadır.

Önerimizi kısaca özetleyecek olursak, şöyle diyebiliriz :

- Öncelik Almanca'nın Türkiye'deki kullanımında olmalıdır.
- Bu çerçeve içinde birincil olan anlama yetisinin kazandırılmasıdır. Burada da eğitsel bakışın öngördüğü ilkeler doğrultusunda düzenlemeler yapılmalıdır.
- İkincil işlevde gördüğümüz sözlü bildirimi kazandırmaya yönelik diyaloglarda öğrencilerimize benimseyebilecekleri roller sunulmalıdır. Bu da Türkiye'deki kullanıma öncelik verilmesi demektir. Zaten kullanımsal bakış da bunu gerektirmektedir.

T. POLAT